

Ловна привреда у Краљевини Југославији – Прилог историји лова*

АПСТРАКТУМ: У чланку се, на основу архивске грађе, правне литературе и историографије истражује област лова кроз три тематско хронолошке целине. Јединствена ловна политика на нивоу државе није постојала. Лов се прати на подручјима Србије, Хрватске, Босне и Херцеговине и Словеније.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: лов, простор лова, ловци, ловокрадице, екологија лова, ловина

У Краљевини Југославији лов се налазио на раскршћу између забаве за богате и моћне и средстава за живот оних људи чији обим имања и квалитет земљишта нису били погодни за друге економске активности. Ловом, који се дефинисао као грана „народне“ економије, стицао се приход од дивљачи као плена и сматрали су га земљишном рентом. Поседи од 200 хектара, ако су били ограђени, сматрали су се „зверињацима“ док су власници мањих површина, удружујући се, могли направити општинска ловишта. Власницима општинских ловишта право лова се ограничавало, за разлику од већег приватног ловног простора у коме је власник уживао већу слободу.¹

Први организовани покушаји стварања модерних ловачких удружења везују се за 1896. годину када су љубитељи лова организовали Ловачки савез Краљевине Србије. Две године касније 1898. донет је први закон о лову на територији Србије, а тада почиње и замах оснивања локалних ловачких удружења. Ако се погледа социјална структура првих чланова ловачких удружења добија се слика богатог сељака, претежно занатлија и земљорадника, спремних да се упусте у забаву и социјални живот који је лов и терен око њега просто подразумевао.²

* Чланак је део пројекта Института за савремену историју „(Не)успешна интеграција – (не) довршена модернизација: Међународни положај и унутрашњи развој Србије и Југославије 1921–1991“, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије (пројект бр. 147039).

¹ Милован Зоричић, *Тумач Закона о лову, од 5. децембра 1931*, (даље: *Тумач Закона из 1931*), Загреб 1935, 21.

² Милован Ж Стојковић, *Ловство старе Пожеге*, (даље: *Ловство Пожеге*), Пожега 1995, 7, 9, 11, 19, 29.

У Министарству шума и рудника успели су да начине списак штета које су током Првог светског рата почињене фауни и ловцима. Приступило се пребројавању ловачке популације и процени броја дивљачи и ловачких паса убијених током окупације. По подацима преживелих ловаца, Савез је пре Првог светског рата имао око 40 удружења по срезовима и окрузима Краљевине Србије у којима су најмања удружења бројала 30, а највише око 200 чланова. Просечно локално друштво имало је око 100 чланова. У предратној Србији било је око 4.000 ловаца. Величина материјалне штете нанете српском лову била је енормна. Окупатори су побили 100 јелена, 200 гама, 500 срна, 50 дивокоза, 200 дивљих свиња, 3.000 зечева, 4.000 јаребица, 6.000 грлица, 5.000 препелица и 12.000 голубова. Убијено је 4.500 ловачких паса, од чега 2.600 зечара – бракираца. Укупно је страдало 35.550 животиња, чија је новчана вредност процењена на 3.631.200 динара. Током окупације уништено је 5.130 разних ловачких пушака, 640 револвера и 30.600 комада разног ловачког прибора, у укупној вредности од 6.696.420 динара.³ Било је предлога да оружје и ловачка опрема уђу у захтеве за репарације, иако се признавало да се тачан број уништене и однете опреме и пушака никада неће тачно утврдити.⁴

Први светски рат омео је, али не и спречио, лов у Хрватској. У периоду 1914–1918. у 31 ловишту уловљено је 129 срндаћа, 80 зечева, 1 јаребица, 10 фазана, 26 птица трчки и 7 дивљих патака. Поред њих уловљено је 34 вука, 1.233 лисице, 133 дивље мачке, 121 куна златица, 72 обичне куне, 121 ласица, 104 јазавца, 8 видри, 42 орла, 456 кобаца и 126 врана и сврака. Да би се спречила штета у ловиштима ловочувари су побили 656 паса и 104 мачке који су залутали у ловишта.⁵ Рат је донео и проређивање животињског света у другим деловима Хрватске. Она ловишта која нису обећавала у погледу бројности и квалитета животиња остављена су бившим закупцима. Као разлог за одржавање стања из времена Аустро-Угарске навођено је сиромаштво ловишта са пленом, јер су сељаци током зиме у њима вршили хајке. Дивљач на тим просторима била је побијена или растерана.⁶

Територија нове државе била је адекватна за ловну привреду. На Балкану је заузимала готово половину земљишта, односно површину од

³ Архив Југославије (даље: АЈ), фонд Министарства шума и рудника 68-91-295. Писмо Живојина Рафајловића – Одељењу за експлоатацију шума Министарства шума и рудника, 22. март 1921; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Недатирани списак племените дивљачи и ловачких паса што их убише и упропастише окупаторске власти у предратној Краљевини Србији; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Недатирани списак ловачких пушака и осталог ловачког прибора упропаћеног од стране непријатеља у границама предратне Србије.

⁴ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Писмо Д. Ненадића, 30. март 1921.

⁵ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Краљевско шумско равнатељство у Загребу, статистички подаци о лову од 1914–1918. године.

⁶ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Допис Министарства шума – Надшумарском уреду у Винковцима, 6. август 1919.

248.666 км². По стварању, имала је 12 милиона становника са 70% планинског и средњовисинског терена. Мада се шума много крчила, држава је улагала напор у пошумљавање. У периоду од 1925. до 1929. године површина под шумом повећана је са 7,039.583 на 7,720.015 хектара. Преовлађивале су мешовите листопадне шуме. Најпошумљенија област била је Савска бановина са 1,281.716 хектара, а најмање пошумљена Дунавска са 156.415 хектара. Пошумљавање се вршило из семена и садница и за 10 година држава је потрошила 47.456 кг семена и 15,908.393 саднице за повећање простора под дрвећем. За ове потребе утрошено је 12,164.449 динара.⁷

Простор

Надзор над ловом подразумевао је затварање и омеђивање ловног простора као дела света у коме су важила посебна правила. Земље под Аустро-Угарском од 1848. године спојиле су право лова са власништвом поседа, са изузетком Далмације у којој је, од целокупног ловног законодавства, важила само забрана лова без дозволе власника ловног подручја, а и то тек од 1882. године. После окупације Босне и Херцеговине, власти су право лова прогласиле регалним правом аустроугарске државе. Слобода лова у време турских власти била је апсолутна. Цену немара платиле су животињске врсте које су са неких простора потпуно истребљене. Српски Закон о лову из 1898. године оставио је држави право да присвоји лов без обзира на власништво над земљом на којој се ловило. У Црној Гори, постепено се од 1907. прелазило са права државе на право закупа, али тај процес због ратова није био довршен. После стварања нове државе 1918. упоредо су опстајала два међусобно супротна правна принципа државног и власничког права на лов. Закон о лову из 1931. године окончао је правно двовлашће, повезујући лов са земљишним поседом.⁸ Поседовање ловишта било је повезано са могућностима стицања разних видова економске користи. Раст популације дивљачи, продаја меса, коже и крзна, продаја живих животиња у сврхе размножавања, изнајмљивање ловишта и продаја права на одстрел дивљачи другим ловцима, уз корисничко плаћање унапред договорене таксе за сваки уловљени примерак – могли су донети власнику поседа високе приходе. Остало је забележено да су за капиталне примерке јелена ловци плаћали власнику и високу таксу од 20.000 динара по комаду.⁹

О државним ловиштима није се довољно водило рачуна тако да су нагло опали очекивани приходи. Ловишта су претрпела огромну штету од криволоваца. „Племенита дивљач“ била је готово истребљена из природних

⁷ *Статистички годишњак Краљевине Југославије за 1930. годину*, књ. II, Београд 1933, 112–114; Љубодраг Димић, *Срби и Југославија, Простор, друштво, политика (Поглед с краја века)*, Београд 1998, 40–52.

⁸ Милован Зоричић, *Тумач Закона из 1931.*, 14–16.

⁹ *Исто*, 20–21.

станишта. Напорима ловачких удружења и шумских дирекција дошло се до постепеног опоравка ловине, али је још увек било мање плена него пре Првог светског рата. Држава је увела редукцију хајки. Скуп мера показао се успешан у Делиблатској пешчари где су се на вештачки начин заметнуле колоније фазана и срна.¹⁰

На ширем подручју Београда постојао је обичај да лове ловци који нису били чланови Београдског ловачког удружења. Већина њих није поседовала ни дозволе за лов. Од 1918–1922. године неовлашћени ловци толико су проредили фауну београдског атара да се мислило да није остало довољно јединки за размножавање. Министарство лова одлучило је да околину Београда подели у две територијалне ловачке јединице.¹¹ Мере нису успеле због дефицита броја чувара шумских ловишта, које је држава требала да запосли.¹²

Да је лов био активност која је подразумевала планско и систематско уређење простора види се из примера индустријалца Гедеона Дунђерског. Министарство шума и рудника, преко Дирекције шума у Апатину, склопило је 1929. године са Дунђерским уговор о закупу државног ловишта Козара, Шушњар и Штрбац на 10 година, уз услов плаћања годишњег закупа од 6.000 динара. Колико су били задовољни закупцем види се из околности да су 1936. године поново склопили уговор, којим су продужили закуп на још десет година до 1949. уз услов да у том периоду подигне фазанерију и по истеку закупа остави у ловишту најмање 500 фазана.¹³

У много неповољнијем положају од закупљених, налазила су се ловишта које се нису издавала под закуп, него су служила као резервати за расплод фауне. Државним надлештвима није било лако да сачувају територију ловишта од узурпације људи који су често имали пословне или стамбене објекте близу њега. У Босни, локални чувари лова нису имали много успеха у спречавању криволоваца који су замкама хватали дивљач. Недостатак штампаних образаца за пријаву штета или људи који су чинили прекршај из области лова утицао је на попустљиву политику локалних шумских редара,

¹⁰ АЈ, фонд Министарства шума и рудника 68-91-295. Годишњи извештај о стању ловишта у Војводини из 1921. године.

¹¹ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Резолуција Београдског савезног ловачког удружења од 27. новембра 1922; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Наредба о забрани лова у околини Београда упућена надлештву округа београдског, Окружној шумској управи и Савезу ловачких удружења из 1922. године.

¹² АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Забрана ловишта у околини Београда, по основу чл. 17. Закона о лову од 1898. године, упућена великом жупану Београдске области, команданту жандармеријске бригаде у Београду, Дирекцији шума у Алексинцу и Управи Савеза ловачких удружења у Београду, 31. јул 1924.

¹³ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Продужење уговора о закупу државног ловишта закупца Дунђерског упућено Министарству финансија и Одбору за оцену државних набавки из септембра 1936. године.

јер су били свесни да пријава мора бити ограничена на веће повреде и прекршаје.¹⁴

Почетак ловне сезоне у Хрватској 1918. године, обележио је скандал који је показао да постоји раскорак између навика појединих велепоседника да своје потребе за забавом ставе изнад потреба сељаштва. У напору да одрже и повећају стање високе дивљачи на својим поседима велепоседници су наговорили хрватског бана да прогласи наредбу о ограђивању ловишта. Шумарске власти процениле су да би спровођење наредбе нанело огромне штете државном земљишту и народу само да би се број дивљачи у ловиштима повећао по сваку цену.¹⁵ Држава није само била корисник већ наслеђених ловачких простора, већ је стварала нова ловишта. Дирекцији шума у Винковцима добила је крајем 1927. године налог Министарства шума да оснује ловиште на такозвану високу дивљач, што је укључивало срне, јелене и дивље свиње, на ширем подручју планине Псуњ величине преко 9.000 катастарских јутара.¹⁶

Простор ловишта често се издавао у закуп преко лицитација. После истека уговора о закупу сви изграђени објекти прелазили су у својину државе, а купац није имао право да је даје у наследство, нити да тражи одштету за њихово отуђење. Купац је, како би прехранио животиње, био дужан да инсталира солишта за прехрану високе дивљачи (јелени и срне).¹⁷

Међу ловиштима у Словенији на гласу је било ловиште Камнишка Бистрица у власништву мешовите корпорације из Камника. Имало је приближно 11.000 јутара и лежало је на простору између Камнишких планина. Словеначко ловачко друштво у Љубљани позвало је престолонаследника Александра Карађорђевића у лов на дивље козе. Оправдање за лов налазили су дубоко у сенци политике. Долазак регента, из њихове перцепције, био је у функцији позитивног психолошког деловања на Словенце, утучене дешавањима око Корушке и Словеначког приморја. Када је идеја о лову на диво-

¹⁴ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Релација шумског надсаветника Кнежевића о прегледу резервата ловишта Хрбљине и Копривнице из 1929. године.

¹⁵ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Наредба бана Хрватске, Славоније и Далмације од 10. октобра 1918. о ограђивању ловишта; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Допис шумарског одсека Хрватско Славонске Земаљске владе о стављању ван снаге наредбе, 12. јун 1919; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Писмо министра шума и рудника – бану Хрватске Ивану Палачеку из 1919.

¹⁶ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Допис Дирекцији шума у Винковцима од 10. децембра 1927. о оснивању ловишта.

¹⁷ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Лицитација посавског државног ловишта шумске управе Липовљани, 25. јануар 1927; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Уговор о закупу ловишта Рајић од 1. августа 1925. до 31. јула 1930; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Закупна погодба за верско закладно ловиште Јеребиковец, између Дирекције шума у Љубљани ин Управо краљевог двора, 19. јун 1924.

козе пропала, као алтернатива разлогу посете нудио се лов на фазане.¹⁸ На позиве нико од надлежних није се осврнуо. Тако се завршио покушај да се економија лова повеже са политичким збивањима. Био је то тренд чија ће раширеност давати обележје читавој епохи развоја југословенске државе у којој се готово подразумевало да су људи на врху система управљања пожељни гости или чланови организација посвећених лову.

Људи

Лик ловца обликовале су старе заповести. Није се дозвољавало лово-крадицама да се докопају плена. Међу усменим заповестима било је и оних који су имала изузетан еколошки и природни значај. Ловина се чувала и није се дозвољавао лов „у невреме“, када се животиње паре и када имају младе. Друга страна еколошких прописа инсистирала је да се уклањају штетне животиње са мотивацијом да ловац од свог задовољства у лову чини општу корист, а тако се најбоље одуживао ловишту.¹⁹

Другу групу заповести чинила су правила употребе и ношења оружја. Пуцали су само када је било јасно да неће изазвати несрећу. Тражило се да исправност оружја и муниције буду на највишем нивоу. У мерила опрезности спадало је правило да цев оружја увек буде уперена према небу или према земљи. Није се толерисало отимање лова другим ловцима, ни преотимање првенства при пуцању на опажену дивљач. Постојала је заповест да се не убија сувише, и да се животиња гађа са намером да се убије како не би патила.²⁰

Процес издавања ловачких дозвола био је подложен разним злоупотребама. Министри лова морали су да упозоравају старешине шумских управа да ће лично одговорати министру ако исправе за лов дођу у руке оних који су се изумали од права на ловачке активности. Недостатак је био у навици шумских управа да се уопште не распитују о томе да ли ловци испуњавају услове закона. Међу члановима ловачких удружења било је људи који су протежирани особе које се нису могле похвалити строгим придржавањем ловачке етике и државних закона. Зато је прописан поступак по коме се поново захтевало да сваки ловац, у потрази за исправом, мора лично тражити одобрење шумске управе и приложити уверење општинског суда или полиције о свом владању и стеченом праву на ношење оружја. Постојали су и изузеци тако да су ловачка удружења савезног карактера могла да подносе молбе за дозволе колективно под условом моралне и материјалне одговорности председника и секретара удружења који су гарантовали за

¹⁸ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Извештај о ловишту Камнишка Би-стрица; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Писмо председника ловачког друштва Словеније Брејца – Ивану Ловренчићу, 7. децембар 1920; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Предлог програма посете ловишту, 13. новембар 1920.

¹⁹ Милован Ж. Стојковић, *Ловство Пожеге*, 7, 9, 11, 19, 29.

²⁰ *Исто*.

сва лица унета у списак ловаца. Од подношења уверења полицијских и општинских власти изузимали су се само активни државни чиновници и особе познате шумским управама. За њихове поступке одговарао је старешина надлежне шумске управе.²¹

Кршење закона о лову било би далеко теже да није постојала беневољентност локалних шумских власти према починиоцима. На подручју Хрватске, члан шумарског особља могао је бити кажњен не само када је директно кршио уредбе из упутства за примену прописа лова, већ и онда ако је пропустио да на неке одредбе обрати неопходну пажњу. Односи шумарског особља са људима кретали су се око спречавања ловокрадица. Постојала је обавеза пријаве особе затечене на забрањеном месту за лов, или у току ловостаја, посебно ако је затечена са ловачким прибором. Негативно искуство са људима и службеницима може се наслутити из вишеструких понављања одредби по којима је превид или прећуткивање ловног прекршаја био довољан да се неко прогласи саучесником.²²

Цела 1919. година била је у знаку лова који су вршили шумарски службеници уместо ловаца, уз услов да се врши „марљив“ одстрел грабљивица.²³ Суочено са оружаним отпором појединих ловокрадица, шумарско особље често се повлачило из конфликта. Разлог за такав наступ био је у непостојању осигурања против незгоде за шумско особље. Недовољна компензација била је накнада у новцу као вид награде која се повећавала само ако је постојала смртна опасност.²⁴

Није им било омогућено да набављају оружје из сопствених средстава. Министар шума и рудника морао је да одобри набавку чак и тако ограничене количине оружја као што су биле две ловачке сачмаре и два ловачка карабина са потребном опремом. Дефицит у наоружању био је нелогичан јер је погађао Генералну дирекцију шума из Београда, која је била главна и одговорна институција за лов на целој државној територији. Нико се није ни питао на чији терет и како доказати потребу коришћења оружја ако чуваре нападну животиње у ловишту. Кључно питање било је ко ће платити муни-

²¹ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Препис дописа о ловачким картама у Србији, 10. јун 1924.

²² АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Напутак гледе надзора и управе ловишта придржаних за постројењање дивљачи по сезонама и на ловне исказнице.

²³ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Допис Шумарског равнатељства из Загреба о неуспеху уновчавања лова на дозначнице – Министарству шума и Главној шумарској дирекцији, 7. марта 1920.

²⁴ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Предрачун прихода и расхода за буџетску годину 1929/30. Шумске дирекције из Сарајева; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Предрачун за уређивање и издржавање Краљевских ловишта на подручју шумске дирекције Сарајево за буџетску 1929/30. годину; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Ловство и риболовство, прелиминар за инспекциона путовања у години 1929/30; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Образложење буџета за годину 1929/30. у ловству.

цију, потрошену у сукобима чувара са ловокрадицама и нелегалним дрвосечама. Свака врста одбране од дивљих звери била је тумачена као лов, па се муниција наплаћивала из личних прихода ловочувара.²⁵

Међусобно додиривање два издвојена ловна простора често је било узрок неслога и размирица у којима је држава била присиљена да интервенише. Локалне власти су покушале да посредују у смиривању тензија које су нарасле у Осиеку због тога што је ловачко друштво у закуп узело део земљишта који је дубоко засецао у властелинство грофова Драшковића. То је и ловцима правило проблем јер њихово ловиште није било јединствена просторна целина. Чувари властелинства су чак са упереним пушкама ишли на ловце чланове удружења, иако им је речено да су ловци добили своје ловиште под закуп легалним путем. Не проверавајући ту информацију, лугари властелинства подносили су локалним шумским и среским властима пријаве против ловаца због наводног криволова. Док су спорови трајали било је и драматичних момената, јер је гроф, у бесу, на ловце слао наоружане патроле.²⁶

Лов је представљао луксузну забаву коју су дуго себи могли да приуште само племићи и ситуирани угледници. Закупац ловишта у Белци, на Мартуљку и у Пишенци у Словенији био је Владимир Арко, познати хрватски индустријалац. И пре него што му је истекао закуп, Арко се одлучио да своје закупничке обавезе у току 1926–1929. године препусти Августину Прапоротнику, потпредседнику Славенске банке у Љубљани.²⁷ Било је случајева да су колективни закупци давали делове својих закупљених ловишта у подзакуп. Управни одбор села Засип склопио је уговор са Двором о закупу ловишта Горња крма на пет година тако да је владар само на подручју Словеније давао неколико десетина хиљада динара у сврху закупа ловишта, независно од његових намера у ком ће крају земље ловити.²⁸

Држање ловишта подразумевало је велике новчане издатке за закупце који су били дужни да надокнаде сву штету коју би крупна дивљач учинила шумским или пољским усевима. Још већа одштета наплаћивала се уколико би купац, његови ловци, или хајкачи, опустошили површине које су се ди-

²⁵ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Писмо окружне шумске управе из Ужица – Дирекцији шума у Чачку, 1. јул 1924; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Пушке и ловачки прибор за Генералну дирекцију шума, 26. август 1925; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Допис окружне шумске управе Врање – Дирекцији шума у Алексинцу, 30. септембар 1924; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Писмо помоћника генералног директора дирекције шума из Београда, 25. март 1926.

²⁶ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Уток ловачког друштва „Јастреб“, 4. октобар 1927.

²⁷ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Промена закупника неких ловишта у Словенији, 14. јануар 1926.

²⁸ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Писмо ловачког друштва Мојстрана од 24. априла 1929. среском поглавару у Радовљници; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Ловска закупна погодба, 7. септембар 1929.

ректно налазиле под закупом.²⁹ Ако би државно шумарско особље приметило да закупац претерано лови дивљач онда је на сцену ступао пропис о ограничењу броја убијених животиња које су дирекције шума састављале за свако ловиште посебно. За сваког убијеног јелена, преко прописа, закупац је плаћао 2.000, за кошту 2.500, за срндаћа 500, за срну 650, а за зеца 100 динара. Постојала је и обавеза закупца да сваке године, до одређеног датума, поднесе надлежној дирекцији шума детаљан списак одстрелене дивљачи током завршене ловне сезоне. Министарство шума задржавало је право да му забрани лов до две године, а закупац је у том случају имао право да одустане од закупа без права на накнаду или одштету. Непоштовање одредби закона о лову и саучесништво у прикривању ловних прекршаја особља и гостију ловишта кажњавало се раскидом уговора са закупцем.³⁰

Било је угледника који су желели да уживају у лову, без обавеза које је однос закупца наметао. Посланик царске Русије Василиј Штрандман обратио се Министарству спољних послова са молбом да му се дозволи лов у околини Београда. Директор политичког одељења тог министарства обратио се Министарству шума и рудника да они издају жељени документ. Руски посланик није био једини страни изасланик са таквом жељом. У близини Земуна у криволову ухваћен је човек који се представио као чиновник страног посланства, а да није поседовао ловну дозволу. У покрајинама где је још владало регално право представници страних држава били су ослобођени плаћања таксе за лов, али то није важило за плаћање суме за добијање ловачке исправе. Тако је њихово задовољство коштало и зависило од тога у коме ће крају државе ловити. На територијама Хрватске, Славоније, Далмације, Словеније, Баната, Бачке и Барање могли су ловити без посебних дозвола шумарских институција, под условом да им је власник ловишта дозволио да лове, а за органе државних власти било је довољно да ловци имају потврду Министарства шума да постоји узајамност у ослобађању од такса за лов између Краљевине СХС и државе коју су заступали.³¹

Друга врста политике важила је за територију Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине где су од шумарских власти морали узимати дозволе за које су се плаћале утврђене таксе. На територији Србије таксе су се одмеравале према географском принципу. Дозвола за лов у срезу коштала је 35, за округ 55, а за целу територију Србије 85 динара. Једноставнија ситуација била је у Црној Гори где је страни представник плаћао 10 перпера за онога ко лови са псима, односно 5 за лов без паса. У Босни и Херцеговини за издавање ловачке дозволе требало је издвојити 75 динара, а исправе су се подизале код великих жупана. Да би се спречио административни хаос због

²⁹ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Уговор о закупу ловишта Рајић од 1. августа 1925. до 31. јула 1930.

³⁰ Исто.

³¹ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Давање дозвола представницима страних држава, 29. новембар 1922.

различитих прописа, предвиђало се да сваки страни чиновник на својој молби за ловачку дозволу означи крајеве државе у којима је хтео да лови. Упућена молба преко посланства, са описом ловца, Министарству шума служила је као сигнал да органима за издавање дозвола изда телефонски налог да се таквим особама дозволи лов.³²

Годину дана после „белих“ Руса, мађарско посланство у Београду затражило је, али није добило дозволе за службенике без дипломатског статуса. Аустријски посланик Хофингер обратио се директору Генералне дирекције шума са молбом за лов на јелена у шумама које су се налазиле под државном управом. Иако није навео у ком крају државе жели да лови, министар шума одобрио му је лов на јелена у зони одговорности шумске дирекције у Апатину.³³

Ривалства и лични сукоби обликовали су проблеме са којима се министарство суочавало у покушају да одржи ефективну контролу над ловом. Анонимне доставе постојале су против ваљевског ловачког удружења. Тврдило се да половина ловаца није имала дозволе за ношење оружја. Истрага је показала да су наводи о бесправном лову нетачни. Предузимане су, „повремено“, потере и потраге ради хватања бесправних ловаца.³⁴

У Словенији је постојало 7.500 ловаца са ловним картама од којих је само 2.000 било учлањено у ловачка удружења. Разлике у ловачком законодавству представљале су препреку у напору да се острашћени ловци приморају да воде више рачуна о ловишту и плену. Правно искуство Србије о том сегменту водило је рачуна захтевајући да свако ко поседује ловачку карту мора бити члан неког ловачког удружења. Чиновници Дирекције шума размишљали су да ванредним правним средствима, путем расписа или уредбе, стану на крај политици нерационалног ловачког уживања свводећи га под оквиру ловачких друштава.³⁵

Плен

Власништво над пленом било је сложено и противречно теоријско питање. Поједини експерти држали су се идеје да свако има право да присвоји ствари које никоме не припадају, какве су уловљене животиње. Тако су ловкрадице могле постати власници плена, иако су кажњени за преступ. Ли-

³² Исто.

³³ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Писмо Генералног директора Дирекције шума у Београду – Министарству иностраних дела, 31. август 1923; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Писмо аустријског посланика Хофингера, 7. септембар 1925.

³⁴ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Анонимна достава Министарству шума, 22. новембар 1925; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Недатиран одговор шумске управе Ваљево, из 1925. године

³⁵ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Реферат начелника одељења за експлоатацију шума, 10. април 1924; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Писмо генералног директора Дирекције шума у Љубљани, 10. април 1924.

це са овлашћењима за лов могло је покренути судски поступак против ловокрадице или тражити од њега надокнаду штете, али је плен остајао у поседу отимача. Друга мишљења посумњала су у моћ, како се тада говорило, „окупације“ ствари које нису имале власнике, јер је грађанско право чланом 382 Општег грађанског законика Краљевине Југославије дозвољавао присвајање само оних ствари које нису ограничене другим правним нормама. Компликације су настале када се поставило ситуационо питање коме припада плен, стечен током криволова, јер за лов овлашћена особа није имала правно покриће за „окупирање“ плена ловокрадице. Група правника тврдила је да, чим ловокрадица убије дивљач, она у виду плена постаје власништво за лов овлашћене особе, јер је ловокрадица имао функцију „присилног заступника“ овлашћене особе што је такође било закључивање без основних логичких премиса. Немачки правници тумачили су да се ствари могу окупирати само под условом да се чину присвајања не противе посебни правни прописи. Преко плена затварао се круг идеја по којима је право лова било повезано са поседовањем земљишног простора.³⁶ Плен је, без обзира на то како је стечен: хватањем, угинућем или убијањем, постајао власништво ловца или поседника ловишта.³⁷

Било је две категорије дивљачи: заштићена и незаштићена, односно, корисна и штетна. Обе категорије делиле су се на длакаву и пернату дивљач. Група заштићене дивљачи обухватала је 9 врста длакаве дивљачи и 19 врста пернате дивљачи. Незаштићене врсте, осим длакавих и пернатих животиња, обухватале су и категорију звери. Број од 17 незаштићених врста длакавих, 18 пернатих и 4 врсте из категорије звери сведочи о разгранатом биодиверзитету бивших југословенских простора у првој половини 20. века. По закону, у ред заштићених животиња спадали су: јелени и јелени лопатарии, срне, козорози, дивокозе, дивље овце, зечеви, алпски зец, зец камењар, тетреб глухан, тетреб ружевац, фазани, јаребице лештарке, јаребице снежнице, пољске јаребице, јаребице камењарке, препелице, прдавци, степне кокошке, дивљи голубови, грлице, дропље, лабудови, ждралови, водене кокошке, шљуке, вивци, дивље патке и дивље гуске.³⁸

Незаштићене врсте биле су: дивље свиње, лисице, јазавци, чагаљи, куне златице, куне белице, творови, хермелини, ласице, видре, видре мочварице, морске медведице, кунићи, веверице, пухови, текунице, хрчци, орлови, соколови, мишари, луње, јастребови, копци, еје, сове, гавранови, врране, чапље, роде, гњурци, гушавци, вранчеви, чигре, галебови и гњурци пондурке. У ред звери сврставани су: вукови, медведи, рисови и друге дивље мачке.³⁹

³⁶ Милован Зоричић, *Тумач Закона из 1931...*, 17–19.

³⁷ *Исто*, 22–23.

³⁸ *Исто*, 30; Гојко Никетић (прир.), *Привредно законодавство*, књ. прва, Београд 1934, 10–11.

³⁹ Милован Зоричић, *Тумач Закона из 1931...*, 31–32; Гојко Никетић (прир.), *Привредно законодавство*, 12–13.

Корисна дивљач у околини Београда била је веома ретка, јер држава до 1926. године није ништа предузимала на њиховом размножавању и укрштању са истим врстама из других географских средина. Звало се то „освежавање“ крви. Када је схваћено да Београд и Србија могу побољшати капацитете за лов, Министарство шума и рудника одлучило је да се коначно придржава постојећих норми по којима су се приходи од лова у Србији користили за „неговање“ корисне дивљачи. Увођење наизменичног ловостаја у близини престонице одразило се повољно на зечева којих је, после две до четири године режима забране лова, било у знатно већем броју од оног затеченог непосредно после Првог светског рата. Насељавањем неколико десетина парова пољских и брдских јаребица из других делова државе свесно се мењала фауна, јер брдских јаребица у околини Београда никада није било.⁴⁰

Биодиверзитет и популација животиња нису били довољно заштићени. Уништавање шуме у резерватима Мехина лука на простору Босне одразило се на живот и бројност дивљачи. Главну врсту у овим шумовитим пределима чиниле су срне. Процењивало се да је њихов број за седам година, између 1919–1926, опао са 200 на само 30 примерака. Сличну судбину доживеле су и дивокозе. У посебној опасности биле су дивље свиње јер су их ловили до тренутка када је остало само 15 на слободи. Смањило се број дивљих птица. Медведи су преко лета и током јесени боравили у Мехиној луци да би је током зиме напуштали. Штету реткој популацији срна наносили су и лутајући чопори вукова. Резултат њихових пролазака био је мали број лисица и куна.⁴¹

Шумска дирекција на Сушаку жалила се на слабе ловне прилике у подручјима под њеном контролом пошто је земљишна површина коју нису могли да издају у закуп, резервисана за размножавање дивљачи у научне потребе, чинила преко 50% подручја под њиховом контролом. Корисну дивљач угрожавали су чопори вукова за које се говорило да су „највећи заторници“ броја срна чији се број претходних година сматрао готово идеалним. Предложено је да се због дизања ловних потреба спроводи стално уништавање вукова. Склоност природе да поврати равнотежу унутар других биолошких ниша виде се из податка да је после наглог смањења срна дошло до знатног повећања популације зечева, упркос присуству вукова. Признавало се да се ловишта неће моћи издавати у закуп док се не поправи бројност срна, а речено је да је у шумама под надзором, у већем обиму, могуће ловити само тетребе глухане. Алармантно је звучала опомена да је стварно стање броја дивљачи у свим ловиштима било далеко испод потреба. Надлежни за ова шумска ловишта нису желели да предложи ниједну од мера које су се наметале, попут довожења вишка дивљачи из других ловишта, или куповине нових примерака угрожених животиња из иностранства. Шумске дирек-

⁴⁰ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Одлука Министарства о повећавању броја дивљачи у околини Београда, 24. април 1926.

⁴¹ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Релација шумског надсавјетника Кнежевића о прегледању ловишта Мехина лука из 1926. године.

ције пасивно су посматрале проређивање фонда дивљачи на терену. Њихове жалбе више су биле плод незаинтересованости да се прилике измене него што су указивале на предузимање неопходних радова за санацију еколошких простора.⁴² Зато је генерални директор Дирекције шума из Београда слао подређеним чиновницима захтеве да се строго придржавају ловостаја и да се чувари шума позову на савесно вршење дужности, а да шефови шумских управа имају обавезу да се обрађају среским поглаварима како би полиција спречавала лов у забрањеном периоду. Ништа речитије од ових наредби није показивало стварни неуспех контроле над криволовом.⁴³

Постојала су и привилегована ловишта са специфичним популацијама животиња које су у њима боравиле. Међу њима била је Обедска бара која се формирала као резерват и ловиште за чије је уређење отворен кредит од 50.000 динара.⁴⁴ Не може се тврдити да је политика државе у погледу заштите и обнављања животињске популације била успешна. Јаке зиме, између 1928. и 1929. године, проредиле су животиње и у ловиштима у којима криволовци, поплаве и вукови нису нанели веће губитке. Цело ловно подручје Хрватске било је испражњено до степена да се Одељењу за шумарство у Београду препоручивало да одустане од идеја да се сва ловишта у том делу земље дају под закуп, већ да се постепено уз помоћ локалних дирекција шума повећа могућност за обнову квалитетнијег ловног фонда. Постојала су и ловишта у којима је лов био забрањен. Она су била под директним надзором шефова шумских ловишта, који су се старали о одстрелу грабљивица и заштити ретких корисних животиња.⁴⁵

Ни ове мере нису дале већи резултат, што се види из неуспеха ловачког друштва у Карловцу да ловачки фонд обогати зечевима из Баната, срнама из Босне и јаребицама из Јужне Србије (Македоније). Дошло је до координације између великог жупана приморско-крајишке области и ловачког друштва, тако да су извршили притисак на Министарство шума да би се одвојила финансијска средства и натерале дирекције шума да пребаце део свог ловног фонда у околину Карловца. Иако су ловци тражили 12.000 динара Министарство им је доделило само 5.000 динара одобрене помоћи, а да о пребацивању ловине у Приморско крајишку област није било ни речи.⁴⁶

⁴² АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Раздиоба државних ловишта на Сушаку, 27. фебруар 1926.

⁴³ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-91-295. Мере противу лова у забрањено време, 5. мај 1930.

⁴⁴ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Отварање кредита за потребе ловишта у Обедској бари, 29. мај 1930.

⁴⁵ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Допис Дирекције шума у Загребу о државним ловиштима и давању у закуп, 2. мај 1930.

⁴⁶ АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Молба за унапређење лова, 2. мај 1926; АЈ, ф. Министарства шума и рудника 68-92-302. Одговор Министарства шума, 8. мај 1926.

Опадање популација плена у већини ловишта сведочило је о малом успеху примене закона и нереалности амбициозних планова опоравка ловне привреде. Пракса контроле ловишта није давала веће ефекте у условима када се чувари ловишта нису могли осећати заштићени од оружаног отпора бесправних дрвосеча и криволоваца. Лични ауторитети прекршилаца закона и обичаја лова били су честа препрека спровођењу норми. Понор између нормативног и реалног у држави и друштву огледао се и у овом сегменту друштвеног, економског и спортског живота.